

Mishnah Avot, chapter 5

משנה אבות פרק ה

(1) [Scripture in Genesis relates nine times: “God said”, and “In the beginning”, is also considered an utterance, as it says: “By the word of God were the heavens made” (Psalms 33:6), thus] by ten [Divine] utterances was the world created. So what does this teach us? For surely it could have been created with one [Divine] utterance. Only [it was created in such a manner] so that the penalty might be exacted for the wicked who destroy the world that was created with ten utterances and to give an [extra] good reward to the righteous who maintain the world that was created with ten utterances.

(2) There were ten generations from Adam until Noah, to let you know the extent of God's patience, for all of these generations provoked His anger until he brought upon them the waters of the flood. There were ten generations from Noah until Abraham, to let you know the extent of God's patience, for all of these generations provoked His anger until our father Abraham came [and performed good deeds equal to the total of good deeds these generations should have performed] and received the reward of all of them.

(3) With ten trials was our father Abraham tested. [1, He was thrown into the

רבנו עובדיה מברטנורא

א בעשרה מאמרות. תשעה ויאמר. ובראשית נמי מאמר הוא דכתיב (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו: **שמאבדין את העולם.** שכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו אבד עולם מלא. והרשעים שבעונם מאבדים את נפשם כאילו מאבדים את העולם. כך מצאתי. ולי נראה שמאבדין את העולם ממש. שמכריעים את כל העולם כולו לכף חובה. ונמצא העולם אבד בשבילם: **שנברא בעשרה מאמרות.** ואינו דומה המאבד מלאכה שהיא נעשית ביום אחד למלאכה שהיא נעשית בהרבה ימים: **ב להודיע כמה ארך אפים לפניו.** אף אתה אל תתמה שהארץ לעו"ג כל השנים הללו שהיו משעבדין בבניו. שיותר האריך לדורות שמאדם ועד נח ואח"כ נשטפו: **וקבל שכר כולם.** עשה מעשים טובים כנגד מה שהיה ראוי שיעשו כולם. לפיכך נצולו כולם בזכותו. וכמו שנטל עליו עול מצות בעוה"ז כנגד כולם כך קבל בעוה"ב שכר כנגד כולם. שכל אדם יש לו שני חלקים אחד בגן עדן ואחד בגיהנם וזה נוטל חלקו וחלקו חבירו בג"ע. נתחייב נוטל חלקו וחלקו חבירו בגיהנם: **ג עשרה**

בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להפראות, אלא להפריע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ולתן שכר טוב לצדיקים שמקימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות: **ב עשרה דורות מאדם ועד נח,** להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול. עשרה דורות מנח ועד אברהם, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שבא אברהם וקבל (עליו) שכר כלם: **ג עשרה נסיונות**

furnace by Nimrod, 2, Going out from his place of birth, 3, the famine, 4, Sarah was taken to the house of Pharaoh, 5, war with the kings, 6, He was shown the bondage of his children at the covenant between the pieces, 7, circumcision, 8, Avimelech taking Sarah, 9, expelling Hagar and Yishmael, 10, the binding of Isaac.] And he withstood them all, to show you how great was of our father Abraham's love [for God].

(4) There were ten miracles performed for our fathers in Egypt [that they were saved from the ten plaques] and ten at the sea [1, the sea was split, 2, tunnels were formed in the sea, 3, the seabed was hardened, 4, when the Egyptians followed the seabed turned to clay impeding their progress, 5, the dried up water was laid out as small bricks, 6, for the Egyptians the sea became rough boulders, 7, separate passageways were formed for each tribe, 8, the water froze into see-through panels so that the tribes could see each other, 9, sweet drinking water flowed and 10, after finishing drinking the water it became solid once more]. Ten plaques did the Holy One Blessed is He, bring upon the Egyptians in Egypt [1, blood, 2, frogs, 3, lice, 4, wild animals, 5, pestilence, 6, boils, 7, hail, 8, locusts,

בנו עובדיה מברטנורא

נְסִיוֹנוֹת. א' אור כשדים שהשליכו נמרוד לכבשן האש. ב' לך לך מארצך. ג' ויהי רעב. ד' ותוקח האשה בית פרעה. ה' מלחמת המלכים. ו' מעמד בין הבררים שהראהו שעבוד מלכיות. ז' המילה. ח' וישלח אבימלך ויקח את שרה. ט' גרש האמה הזאת ואת בנה. י' העקדה: **ד עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים.** שנצולו מעשר מכות וכולם היו במצרים ולא בישראל: **ועשרה על הים.** אחד ויבקעו המים. שני שנעשה הים כמין אהל ונכנסו ישראל לתוכו דכתיב (חבקוק ג) נקבת במטיו ראש פרזיו. ג' שנעשה קרקעית הים יבש בלא חומר וטיט דכתיב (שמות יד) ובני ישראל הלכו ביבשה. ד' שקרקעית הים שדרכו בו המצריים שהיו רודפים אחרי ישראל נתלחלח ונעשה חומר וטיט. דכתיב (חבקוק ג) חומר מים רבים. ה' שהמים הנקפאים בקרקע הים לא היו חתיכה אחת אלא חתיכות קטנות כעין לבנים ואבני הבנין מסודרים זה אצל זה כדכתיב (תהלים עד) אתה פוררת בעזך ים שנעשה כעין פרוורים. ו' שנתקשו המים הנקפאים ונעשו קשים כסלעים. כדכתיב (שם) שברת ראשי תנינים על המים והמצריים נקראו תנינים. ז' שנגזר הים ל"ב גזרים כדי שיעברו כל שבט ושבט בדרך אחד לבדו והיינו דכתיב (שם קלו) לגזור ים סוף לגזרים. ח' שקפאו המים כספיר ושודם וחוכית. כדי שיראו השבטים אלו את אלו. שעמוד האש היה מאיר להם. וזהו שנאמר (שם יח) חשכת מים עבי שחקים כלומר קבוץ המים היה כעבי שחקים כעצם השמים לטוהר. ט' שהיו יוצאים ממנו מים מתוקים שהיו שותים אותם. וזהו שנאמר נוזלים. י' שלאחר ששתו מהם מה שרצו. הנותרים מהם היו נקפאים ונעשים ערימות. דכתיב (שמות טו) נערמו מים נצבו כמו נד נוזלים: **עשר מכות הביא הקב"ה על**

9, darkness, and 10, death of the firstborn] and ten at the sea [as indicated by the different descriptions in the *shirah*, 1, רמה בים — He threw into the sea, 2, ירה בים — He cast into the sea, 3, טבעו בים סוף — Were sunk in the Sea of Reeds, 4, תהמות יכסימו — Deep waters covered them, 5, ירדו

— They descended to the depths, 6, תרעץ אויב — Smashes the foe, 7, תהרס קמייך — You shatter Your opponents, 8, יאכלמו כקש — Devours them like straw, 9, כסמו ים — The sea covered them, and 10, צללו כעופרת — They sank like lead]. Ten times did our fathers test the Holy One Blessed is He in the desert, as it is said: “Yet they have tested Me these ten times and not listened to My Voice” (Numbers 14:22). [Twice at the sea when they entered the sea they exclaimed, 1, “Because there are no graves in Egypt” (Exodus 14:11) and 2, when they came out they complained in Marah about the water (ibid. 15:24), 3, at Rephidim (ibid. 17:2), 4, and 5, regarding the manna, where they were commanded not to go out to collect on Shabbat and not to leave any over till the morning (ibid. chapter 16), 6 and 7, regarding the quail, where they complained; “We sat by the pot of flesh and But the multitude among them began to have strong cravings” (Numbers, chapter 11), 8, the golden calf (Exodus, chapter 32), 9, And the people were looking to complain (Numbers, 11:1) and 10, the spies (Numbers, chapter 13).]

(5) Ten miracles were performed for our fathers in the Temple: 1, No woman miscarried from the odor of the sacrificial flesh, 2, the sacrificial flesh never spoiled, 3, no fly was ever seen in the slaughter house, 4, no personal defilement ever occurred to the High Priest on the day of atonement, 5, the rains never

רבנו עובדיה מברטנורא

המצריים במצרים. דצ"ך עד"ש באח"ב. ועשרה על הים. הן כנגד עשר נפילות שבשירת ויושע. רמה בים. ירה בים. טבעו בים סוף. תהמות יכסימו. ירדו במצולות. תרעץ אויב. תהרס קמייך. יאכלמו כקש. כסמו ים. צללו כעופרת. הרי עשר נפילות. ותבלעמו ארץ אינו בחשבון הנפילות שזו היא טובתן שזכו לקבורה: עשרה נסיונות נסו אבותינו את הקב"ה במדבר. שנים בים. אחד בידיה שם נאמר (שם יד) המבלי אין קברים במצרים. ואחד בעליה ויבואו מרתה וילונו. אחד ברפידים וירב העם עם משה. שנים במן לא תצאו ויצאו. איש אל יותר ממנו ויחירו. שנים בשליו. הראשון בשבתנו על סיר הבשר. בשליו השני והאספסוף אשר בקרבו. אחד בעגל. ואחד במתאוננים ובמרגלים. והוא עשירי שם נאמר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: ה ולא אירע קרי

ועשר על הים). עשרה נסיונות נסו אבותינו את המקום ברוך הוא במדבר, שנאמר (במדבר יד), וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: ה עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. לא הפילה אשה מריח בשר הקדש, ולא הסריח בשר הקדש מעולם, ולא נראה זבוב בבית המטבחים, ולא ארע קרי לכהן

extinguished the fire of the wood-pile, 6, the wind never prevailed against the [straight] column of smoke, 7, never was there a disqualifying defect found in the [barley] omer offering [had such a defect been found it would have prohibited consuming the new crop], nor in the two loaves [of Shavuot which permitted the new wheat crop for meal-offerings] or in the [twelve] showbreads [which were changed every Friday and which would have required postponing the new loaves till the following Friday], 8, the people stood tightly crowded yet there was always enough space [four cubits] for them to prostrate [so that one didn't hear the confessions of the other], 9, never did a scorpion, or snake, harm anyone in Jerusalem, and 10, no one ever said to his fellow, there is no means for me to live in Jerusalem [he always had sufficient means and never had to leave Jerusalem].

(6) Ten things were created on the eve of [the first] Shabbat at twilight, and these are: 1, the mouth of the earth [which swallowed up Korah] 2, the mouth of the well [of Miriam which accompanied the Israelites in the desert] 3, the mouth of [Bilam's] Donkey [which was ordained on the eve of the first twilight to have the power of speech] 4, the rainbow [which would serve as a future sign that there would not be another flood], 5, the manna, 6, the rod [of Moshe, with which he

רבנו עובדיה מברטנורא

לכהן גדול. לפי שהיא טומאה היוצאה מגופו היה הדבר מגונה ומכוער יותר משאר טומאות: **ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה.** ואע"פ שהמזבח במקום מגולה היה: **ולא נצחה הרוח את עמוד העשן.** שלא יהא מתמר ועולה: **ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים.** שאם היה נמצא בהם פסול קודם מצותן לא היה אפשר להקריב אחרים תחתם. שהעומר נקצר בלילה ולא היו מרבים לקצור. ושתי הלחם נאפים מערב יו"ט ואין אפייתן דוחה יו"ט. וכן לחם הפנים נאפה מערב שבת: **צפופים.** לשון צף על פני המים. מרוב הקהל היו נדחקים איש באחיו עד שהיו רגליהם נטולות מן הארץ ועומדים באויר: **ומשתחיים רוחים.** בשעת השתחוויה נעשה להם נס ומשתחיים בריח כל אחד רחוק מחברו ד' אמות. כדי שלא ישמע את חברו כשהוא מתודה ומזכיר עונותיו: **צר לי המקום שאלין בירושלים.** גרסינן. לפי שהיה המקום מומין להם פרנסתן. ולא הוצרך אחד מהם לצאת משם ולומר פרנסתי דחוקה ואיני יכול לדור בירושלים. ויש ספרים שכתוב בהן כשאלין. ועל העולים לרגל אמר. שלא היה אחד מהם מייצר כשהיה לן בירושלים מחמת דוחק המקום כמו צר לי המקום גשה לי ואשבה (ישעיה מט): **ו בין השמשות.** בערב שבת בראשית קודם שנשלמה הבריאה:

performed the miracles] 7, the [stone splitting] *shamir* worm, 8, the written characters [of the Tablets], 9, the [miraculous] writing [on the Tablets, which were legible from any side] and 10, the Tablets [of Law]. Others say: Demons [and spirits], the grave of Moshe, the ram of Abraham our father, and [still] others say: The tongs

וְהַמְטָה, וְהַשְׁמִיר, וְהַכְּתָב, וְהַמְכַתֵּב, וְהַלּוּחוֹת. וַיֵּשׁ אֲמָרִים, אֶף הַמְזִיקִין, וְקַבְרֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וַאֲיִלוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וַיֵּשׁ אֲמָרִים, אֶף צִבְתַּת בְּצִבְתַּת עֲשׂוּיָהּ: זְ שֶׁבְעָה דְבָרִים בְּגִלְמֵ וְשֶׁבְעָה בְּחֶכֶם. חֶכֶם אֵינוֹ מְדַבֵּר בְּפָנָיו מִי שֶׁהוּא גְדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחִכְמָה וּבְמַנְיָן, וַאֲיִנו נִכְנָס לְתוֹךְ דְּבָרֵי חֲבֵרוֹ, וַאֲיִנו נִבְהַל לְהַשִּׁיב, שׂוֹאֵל כְּעַנְיָן וּמַשִּׁיב כְּהִלְכָה, וְאֹמֵר

that were used to forge the first tongs [in fire].

(7) There are seven characteristics in a *golem* and seven in a wise man: 1, The wise man does not speak in the presence of one greater than he in wisdom, or age [as we find regarding Elazar and Itamar who did not answer Moshe in front of their father Aaron (see Leviticus 10:16-19)]; 2, he does not interrupt the words of his friend [until the friend has finished speaking], 3, he is not hasty to reply [until he is completely sure of his answer], 4, he asks on the relevant subject [that is

רבנו עובדיה מברטנורא

פי הארץ. לבלוע קרח ועדתו: פי האבא. בארה של מרים שהיתה הולכת עם ישראל במדבר בכל המסעות. ויאי שפתחה פיה ואמרה שירה שנאמר (במדבר כא) עלי באר ענו לה: פי האתון. בין השמשות נגור עליה שתדבר עם בלעם: והקשת. לאות ברית שלא יהיה עוד מכול: המן. שירד לישראל ארבעים שנה במדבר: והמטה. שנעשה בו האותות ושל סנפרינון היה: והשמיר. כמין תולעת ברייתו כשעורה כשהיו מראים אותו על האבנים הרשומות בדיו הן נבקעות מאליהן. ובו פתחו אבני האפוד והחושן דכתיב בהו במלאותם: והכתב. צורת האותיות שהיו חקוקות בלוחות: והמכתב. שהיו נקראים מכל הארבעה צדדים: והלוחות. של סנפרינון היו. ארכן ששה ורחבן ששה. ועביין שלשה. כאבן אחת שארכה ורחבה ועוביה שוין ונחלקה לשנים ונגללים היו וחצובים מגלגל חמה: אף המזיקין. אלו השדים שלאחר שברא אדם וחווה היה מתעסק בבריאתן וכשברא רוחותיהן לא הספיק לברוא גופיהן עד שקדש היום ונשאר רוחות בלא גוף: ואילו של אברהם אבינו. נגור עליו בין השמשות שידיה נאחו בסבך בקרניו בשעת העקדה: אף צבת בצבת עשויה. תרגום מלקחים צבתהא. הצבת אינה נעשית אלא בצבת אחרת וראשונה מי עשאה על כרחן מאיליה נעשית בידי שמים ונבראת בין השמשות. וזה נדחה בגמרא בפרק מקום שנהגו (דף נד) ואמרו אפשר שהצבת הראשונה נעשית בדפוס שהתיכו הנחשת באש והציקוהו בתוך הדפוס ונעשית הצבת מיד: ז גולם. לשון גולמי כלים שלא נגמרה מלאכתן. כך אדם שאינו נגמר בדעתו לא במדות ולא בחכמה קרוי גולם: אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה. שכן מצינו באלעזר ואיתמר שלא רצו לדבר בפני אביהן כשקצף עליהם משה והשיב אהרן: ואינו נכנס לתוך דברי חבירו. שלא יערבבנו דכתיב (במדבר יב) שמעו נא דברי. המתינו לי עד שאדבר ק"ו להדיוט: ואינו נבהל להשיב. כדי

being taught] and [thus receives] answers [from his teacher] in accordance with the *halachah*; 5, he answers [in the order that he receives the questions on] the first points first, and the second points second, 6, regarding those matters [in which he renders his opinion] which he has not heard, he says: I have not heard, 7, and he acknowledges the truth [and is not embarrassed to say I forgot]. And the opposite characteristics apply to a *golem*.

(8) Seven kinds of punishment descend upon the world for seven kinds of transgressions. If some people tithe and others do not, a famine from drought comes [thus inflating prices] and some go hungry and others have plenty. If all decided not to tithe a famine from [the] turmoil [of marauders] and from drought comes. If all decided [not to tithe and also] not to set aside *hallah*, a devastating famine comes [where the heavens are as iron, and the earth as brass].

רבנו עובדיה מברטנורא

שתהא תשובתו כהלכה וכן באליהוא הוא אומר (איוב לו) כתר לי זעיר ואחור: **שואל כענין ומשיב כהלכה.** לרבר אחד הוא נמנה כאן. והכי פירושו התלמיד שואל כענין כלומר באותו ענין שהם עוסקים בו. ואז הרב משיב כהלכה. אבל אם ישאל התלמיד שלא כענין הוא מביא לרב ששיב שלא כהלכה על דרך שאמר רבי חייא לרב (שבת דף ג) כי קאי רבי בהאי מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי. וכן אתה מוצא באנשים אשר היו טמאים לנפש אדם שראו את משה עוסק בהל' הפסח ושאלו לו אותו ענין: **ואומר על ראשון ראשון.** וכן מצינו בהקדוש ברוך הוא שאמר לו משה (שמות ג) מי אנכי כי אלך אל פרעה היא הראשונה. וכי ארציא את בני ישראל הרי שניה. והשיבו הקב"ה על הראשונה כי אחיה עמך. ועל השניה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים: **ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי.** אם פוסק דין מן הסברא מדעתו לא יאמר כך שמעתי מרבותי. ומצינו באנשי חרן כששאל מהם יעקב (בראשית כט) השלום לו אמרו לו שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן. והיא תגיד לך כי אנחנו לא ידענו יותר מזה: **ומודה על האמת.** ואף על פי שיכול להעמיד את דבריו על ידי טענות שבידו. וכן מצינו במשה (ויקרא י) כשסלקו אהרן ואמר ליה אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות וישמע משה וייטב בעיניו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי אלא שמעתי ושכחתי: **וחלופיהן בגולם.** חלוף הדברים הללו שבחכם הם בגולם: **ח רעב של בצורת.** הגשמים מועטים ומתוך כך השער מתיקר: **רעב של מהומה.** מפני הגייסות אין יכולים לאסוף התבואה: **רעב של כליה.** השמים כבדול והארץ כנחושה: **שלא נמסרו לבית דין.** שלא עשו בהן דין תורה: **ועל פירות שביעית.** שעושים בהן סחורה ואין

על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, ועל מה שלא שמע, אומר לא שמעתי, ומודה על האמת. וחלופיהן בגולם: ח שבועה מיני פרעניות באין לעולם על שבועה גופי עברה. מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין, רעב של בצרת באה, מקצתן רעבים ומקצתן שבעים. אמרו שלא לעשר, רעב של מהומה ושל בצרת באה. ושל לא לטול את החלה, רעב של כליה באה. דבר בא לעולם על מיתות

Pestilence comes to the world for [transgressions liable] death penalties prescribed by the Torah, that were not carried out by the court, and on account of [transgressions of the forbidden use of] the seventh year produce. The sword [of war] comes to the world for delaying and the perversion of justice, and on the account of those who interpret the Torah not in accordance to *halachah*.

(9) Wild animals come upon the world for vain oaths and for the desecration of [G-d's] Name [by openly and publicly transgressing]. Exile comes upon the world because of idolatry, immorality, and bloodshed and [the transgression of] working the Land [during the] *shemittah* [year]. During four periods [of the seven-year *shemittah* cycle] plagues increase: In the fourth year and in the seventh year, and at the end of the seventh year [of the *shemittah* cycle], and at the end of sukkot. In the fourth year, for the failure to give tithes to the poor in the third year, in the seventh year, for the failure to give tithes to the poor in the sixth year, at the end of the seventh year, for [transgressions regarding] misuse of the seventh year produce, and at the end of sukkot, for robbing the gifts [of *leket*, *shikha* and *peah*] assigned to the poor.

(10) There are four types of people: One who says: What is mine, is mine, and

רבנו עובדיה מברטנורא

נוהגין בהן קדושת שביעית: ענוי הדין. שיודעים להיכן הדין נוטה ומעבדין ואין פוסקין אותו: עוות הדין. לזכות את החייב ולהיביב את הזכאי: ועל המורים בתורה שלא כהלכה. לאסור את המותר ולהתיר את האסור: ט שבועת שוא. לבטלה שלא לצורך: חלול השם. העובר עבירה בפרהסיא ביד רמה. אי נמי שבני אדם רואים ולומדים ממעשיו: ועל שמטת הארץ. שחורשים חזורים בשביעית: מפני מעשר עני שבשלישית. שבמקום מעשר שני שמפרישים בשאר שנים של שמטה. בשלישית ובששית מפרישין מעשר עני: גזל מתנות עניים. לקט שכחה ופאה פרט ועוללות: 'שלי שלי ושליך שליך'. אינו רוצה לההנותך והלואי שלא תהנה אותי: ויש אומרים זו מדת סדום. קרוב הדבר לבא לידי מדת סדום שמתוך שהוא רגיל בכך אפילו בדבר שחבירו נהנה והוא

האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין, ועל פרות שביעית. חרב באה לעולם על ענוי הדין, ועל עוות הדין, ועל המורים בתורה שלא כהלכה: ט חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא, ועל חלול השם. גלות באה לעולם על עובדי עבודה זרה, ועל גלוי עריות, ועל שפיכות דמים, ועל השמטת הארץ. בארבעה פרקים הדבר מתרבה. ברביעית, ובשביעית ובמוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה. ברביעית, מפני מעשר עני שבשלישית. בשביעית, מפני מעשר עני שבששית. ובמוצאי שביעית, מפני פרות שביעית. ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה, מפני גזל מתנות עניים: 'ארבע מדות באדם. האמר שלי שלי ושליך

what is yours, is yours, [i.e., I won't benefit from you, and don't you benefit from me, this is [considered] an average character trait. Others say: [That anyone who habitually refuses to share, will eventually refuse to share even when it cost him nothing to do so, and] this [is close to being] a trait of Sodom. One who says: What is mine is yours, and that which is yours, is mine, is an ignoramus [for one should not seek gifts from others]. One who says: What is mine is yours, and what is yours is [certainly] yours, is a pious person, and one who says: What is mine is mine, and what is yours is [also] mine, is a wicked person.

(11) There are four kinds of temperaments: One who is easily angered but easily pacified, his gain is offset by his loss [and the loss is in fact greater than his reward, since he often acts while angered]. One who is difficult to anger but also difficult to pacify, his loss is offset by his gain [but he has a net gain, since most of his actions are performed in a normal state]. One who is difficult to anger and is easily pacified, this is a pious man, and one who is easily angered and difficult to pacify, this is a wicked person.

(12) There are four kinds of students: One who is quick to comprehend and quick to forget, his gain is offset by his loss [for a net loss, since what gain does he

רבנו עובדיה מברטנורא

אינו חסר לא ירצה לההנות את חברו. וזו היתה מדת סדום שהיו מתכונים לכלות הרגל מביניהם אע"פ שהיתה הארץ רחבת ידים לפנייהם ולא היו חסרים כלום: **שלי שלך ושלך שלי עם הארץ.** שנהנה ומנהגה בשוה. והוא ישובה של הארץ. אבל אינו יודע קרא דכתיב (משלי טו) ושונא מתנות יחיה. והוא לשון עם הארץ האמור בכ"מ שרוצה בתקונה של הארץ אבל אין בו חכמה להבדיל בתקונין הראויין: **שלי שלך ושלך שלך.** מהנה את הבריות מנכסיו והוא אינו נהנה מאחרים: **חסיד.** שעושה לפני משורת הדין: **יא ה"ג נוח לכעוס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו קשה לכעוס וקשה לרצות יצא הפסדו בשכרו.** אדם שכוועס מהר על כל דבר. אף על פי שהוא חוזר ומתרצה מהרה. הפסדו מרובה משכרו. שרוב מעשיו מקולקלים מאחר שהוא נוח לכעוס על כל דבר ודבר. אבל הקשה לכעוס אף על פי שיש לו מדה רעה שהוא קשה לרצות יצא הפסדו המועט שהוא קשה לרצות בשכרו המרובה שהוא קשה לכעוס. ורוב מעשיו מתקונים. ואית דגרסי איפכא. וגירסא זו נראית לי עיקר: **יב מהיר לשמוע ומהיר לאבד יצא שכרו בהפסדו.** דמאחר ששוכח מה שלומד

שְׁלֶךְ, זו מְדָה בִּינוּנִית. וַיֵּשׁ אֲמָרִים, זו מְדָת סְדוֹם. שְׁלֵי שְׁלֶךְ וְשְׁלֶךְ שְׁלֵי, עִם הָאָרֶץ. שְׁלֵי שְׁלֶךְ וְשְׁלֶךְ שְׁלֵי שְׁלֵי וְשְׁלֶךְ שְׁלֵי, רָשָׁע: **יא אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדַעְוֹת. נוֹחַ לְכַעֵס וְנוֹחַ לְרָצוֹת, יֵצֵא שְׁכָרוֹ בְּהַפְסְדוֹ, קָשָׁה לְכַעֵס וְקָשָׁה לְרָצוֹת, יֵצֵא הַפְסְדוֹ בְּשְׁכָרוֹ קָשָׁה לְכַעֵס וְנוֹחַ לְרָצוֹת חֲסִיד. נוֹחַ לְכַעֵס וְקָשָׁה לְרָצוֹת רָשָׁע: **יב מְהִיר לְשָׁמוֹעַ וּמְהִיר לְאַבֵּד, יֵצֵא בְּתַלְמִידִים.****

have from learning if he forgets it immediately]. Slow to comprehend and slow to forget, his loss is offset by his gain [for a net gain]. Quick to comprehend and slow to forget, this is a wise man, slow to comprehend and quick to forget, this a bad portion.

(13) There are four traits regarding charity. One who wants to give but does not want others to give, is begrudging of others [since he does not want the others to become rich and respected as a result of their charity].

One who wants others to give, but he himself will not give, begrudges himself. One who wants to give and also wants others to give, is a pious person, and one who does not want to give, nor wants others to give, is a wicked person.

(14) There are four traits regarding attending the house of study: One who attends but does not study [nor does he understand], receives reward for attending. One who studies [in his own home] but does not attend [classes in the house of study], receives reward for studying. One who attends, and studies, is a pious person, and one who does not attend, nor studies, is a wicked person.

(15) There are four kinds of people among those who sit before the Sages: A

רבנו עובדיה מברטנורא

מה הנאה יש במה שהוא מהיר לשמוע. נמצא הפסדו גדול משכרו: **קשה לשמוע וקשה לאבד** **יצא הפסדו בשכרו**. שמדה טובה שיש בו. יתירה על המדה הנפסדת הואיל ומה ששמע אחר הקושי הוא זוכר ואינו שוכח. ונ"מ שאם יש לפנינו שני תלמידים ואין לנו לספק מזון אלא לאחד מהם נקדים הקשה לאבד על המהיר לשמוע: **זו חלק רע**. לא הוה שייך למיתני הכא חסיד או רשע. שאין זה דבר התלוי בבחירתו של אדם. אלא חסרון שהיה בו מעיקר ברייתו: **יג ארבע מדות בנותני צדקה**. כלומר בנתינת הצדקה. ולא בנותני צדקה ממש דהא איכא בהו מי שאינו נותן. וכן בסמוך בהולכי לבית המדרש היינו בהליכת בית המדרש: **עינו רעה בשל אחרים**. דיודע שהצדקה מעשרת ואינו רוצה שאחרים יתעשרו. פי' אחר יש מי שחס על ממון קרוביו יותר מעל ממנו. ואע"פ שהוא נותן אינו רוצה שקרוביו יתנו שלא יאבדו את ממונם. ועינו רעה בשל אחרים דומיא דעינו רעה בשלו דבסיפא: **יד הולך ואינו עושה**. הולך לביה"מ לשמוע ואינו שונה. ולומד ולא מבין: **עושה ואינו הולך**. לומד ושונה בבית המדרש שבביתו: **טו ביושבי לפני חכמים**. לעיל בד' מדות בתלמידים איירי בענין הזכרון והשכחה. והשתא מיירי בענין הסברה הישירה וברירת הדבר הצודק

שכרו בהפסדו. קשה לשמוע וקשה לאבד, **יצא הפסדו בשכרו**. מהר לשמוע וקשה לאבד, חכם. קשה לשמוע ומהר לאבד, זה חלק רע: **יג ארבע מדות בנותני צדקה**. הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים והוא לא יתן, עינו רעה בשלו. יתן ויתנו אחרים, חסיד. לא יתן ולא יתנו אחרים, רשע: **יד ארבע מדות בהולכי לבית המדרש**. הולך ואינו עושה, שכר הליכה בידו. עושה ואינו הולך, שכר מעשה בידו. הולך ועושה, חסיד. לא הולך ולא עושה, רשע: **טו ארבע מדות ביושבים**

sponge, a funnel, a strainer, and a sieve. A sponge, is one that absorbs everything [whether good or bad]; a funnel, is one which lets in at one end but lets out at the other end [and forgets everything]; a strainer, which allows the wine [i.e., the important portions of the lecture] to pass through and retains the sediment; a sieve, which lets out the [dustlike] fine flour [the unimportant facts] but retains the fine coarse meal.

לְפָנֵי חֻכְמִים. סֹפֵג, וּמְשַׁפֵּךְ, מְשַׁמֶּרֶת, וְנֹפֵה.
סֹפֵג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל. מְשַׁפֵּךְ, שֶׁמְכַנִּיס
בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ. מְשַׁמֶּרֶת, שֶׁמוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן
וְקוֹלְטָה אֶת הַשְּׂמֵרִים. וְנֹפֵה, שֶׁמוֹצִיאָה אֶת
הַקֶּמַח וְקוֹלְטָה אֶת הַסֹּלֶת: טז כָּל אֲהָבָה
שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר, בְּטֵל דָּבָר, בְּטֵלָה אֲהָבָה.
וְשֵׂאִינָה תְלוּיָה בְדָבָר, אֵינָה בְטֵלָה לְעוֹלָם.
אֵיזוֹ הִיא אֲהָבָה תְלוּיָה בְדָבָר, זֹו אֲהָבַת
אֲמֻנָן וְתִמְרָה. וְשֵׂאִינָה תְלוּיָה בְדָבָר, זֹו אֲהָבַת
דָּוִד וַיהוֹנָתָן: יז כָּל מַחְלוּקַת שֶׁהִיא לְשֵׁם
שָׁמַיִם, סוֹפָה לְהַתְקִים. וְשֵׂאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם,

(16) All love that is dependant on something, will cease when that something no longer exists and [all love] which is not dependant on something will never cease. What love depended on a specific cause? The love of Amnon for Tamar [which was because of her beauty]. And what love did not depend on a specific cause [but was only to fulfill the will of God]? The love of David and Jonathan [who was willing to give up his throne for David].

(17) Any argument which is for the sake of Heaven [to verify the truth, the parties to the argument will not suffer and] will endure, and any argument which is not

רבנו עובדיה מברטנורא

מהבלתי צודק: סֹפֵג. שהוא סופג את המים בין עכורים בין צלולים כך יש מי שלבו רחב ומקבל כל מה ששמע ואין בו כח לברור האמת מן השקר: מְשַׁפֵּךְ. כלי שנותנים ע"פ חבית או ע"פ הנוד כשרוצים למלאות יין או שמן: שֶׁמְכַנִּיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ. כך יש מי שמקבל כל מה שלומד וכבולעו כך פולטו: מְשַׁמֶּרֶת. מוציא כל מה ששומע בבה"מ. וקולט דבר של בטלה: נֹפֵה. לאחר שמוציאים הסובין והמורסן מן הקמח הנטחון ונשאר הקמח הדק עם הסולת הגס והוא החשוב. מעבירין אותו בנפה דקה מאוד ויורד ממנה כל אותו הקמח הדק שהוא כעין עפרורית לבנה ונשאר הסולת הגס החשוב. וכן היו עושין למנחות. כך יש מי שיש בו כח לברר וללכץ שמועותיו וקולט האמת מן השקר והבטל: טז כָּל אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר בְטֵל. שאינו מתקיים. כשיתבטל הדבר שהיה סבה לאותה אהבה. גם האהבה בטלה. וכל אהבה שאינה תלויה בדבר בטל אלא בדבר קיים. כגון אהבת הצדיקים והחכמים. אינה בטלה לעולם. כשם שהדבר שהוא סבה לאותה אהבה אינו בטל. כך אין האהבה בטלה: אֲהָבַת אֲמֻנָן וְתִמְרָה. מפני יפיה: אֲהָבַת דָּוִד וַיהוֹנָתָן. להשלים רצון קונם דאמר לו יהונתן לדוד אתה תהיה למלך על ישראל ואני אהיה לך למשנה: יז כָּל מַחְלוּקַת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָה לְהַתְקִים. כלומר שאנשי המחלוקת ההיא מתקיימים ואינם אובדין. כמחלוקת הלל ושמאי שלא אבדו לא תלמידי ב"ש ולא תלמידי ב"ה. אבל קרח ועדרו אבדו. ואני שמעתי פירוש סופה. תכליתה המבוקש מענינה. והמחלוקת שהיא לש"ש התכלית וסוף המבוקש מאותה מחלוקת

for the sake of Heaven [but rather is a matter of personal power and glory] will in the end not endure [and in fact will perish]. What dispute was considered an argument which is for the sake of Heaven? The arguments between Hillel and Shammai, and that which is not in the sake of Heaven? The argument of Korah and his congregation.

(18) Whoever leads the masses to righteousness, no sin will occur through him [lest he be judged for Gehinnom and his students be judged to Gan Eden] and anyone who leads the masses to sin will not be given the opportunity to repent. Moshe was righteous and led many to righteousness [by teaching the Torah] thus the righteousness of the many is attributed to him as it is said: "He did that which is righteous for the Lord and his laws are with Israel" (Deuteronomy 33:21). Yeravam the son of Nevat, sinned and caused the masses to sin. The sins of the people are attributed to him, as it said: "Because of the sins of the Yeravam which he sinned and caused Israel to sin.

(19) One who possesses these three qualities is among the disciples of Abraham our father [and follows his ways]; but one who possesses three other qualities is of the disciples of the wicked Bilam. A good eye [who is satisfied with his lot, and has no desire of that which belongs to others as it states: "And Avram said to the king of Sedom ... That neither a thread nor a shoelace! And I shall not take from anything that is yours" (Genesis 14:23)], a humble spirit [a trait

רבנו עובדיה מברטנורא

להשיג האמת. וזה מתקיים כמ"ש מתוך הויכוח יתברר האמת. וכמו שנתברר במחלוקת הלל ושמאי. שהלכה כב"ה ומחלוקת שאינה לש"ש תכלית הנרצה בה היא בקשת שררה ואהבת הניצוח. וזה הסוף אינו מתקיים. כמו שמצינו במחלוקת קרח ועדתו. שהתכלית וסוף כוונתם היתה בקשת הכבוד והשררה והיו להיפך: **יח אין חטא בא על ידו.** כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בג"ע: **אין מספיקין בידו לעשות תשובה.** שלא יהא בג"ע ותלמידיו בגיהנם: **וזיכה את הרבים.** שלמד תורה לכל ישראל: **צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל.** ומשפטיו שעם ישראל כאילו הוא עשאו: **אשר חטא ואשר החטיא את ישראל.** מדלא קאמר על חטאות ירבעם וישראל ש"מ שהכל תלוי בירבעם: **יט מתלמידיו של אברהם אבינו.** למד ממנו והולך בדרכיו: **עין טובה.** מסתפק במה שיש לו ואינו חומד ממון אחרים. שכן מצינו באברהם שאמר למלך סדום (בראשית יד)

אין סופה להתקיים. איוו היא מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת הגלל ושמיאי. ושאינה לשם שמים, זו מחלוקת קרח וכל ענתו: **יח כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו.** וכל המחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר (דברים לג), צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ירבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שנאמר (מלכים א טו), על חטאות ירבעם (בן נבט) אשר חטא ואשר החטיא את ישראל: **יט כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו.** ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה,

identified with Abraham who said: “Who am I but dust and ashes” (Genesis, 18:27)], and a subdued desire [indicative from the statement: “Now I have known that you are a woman of beautiful appearance” (Genesis 12:11, see Rashi there)], are [characteristics] of the disciples of Abraham our father. An evil eye, a haughty spirit, and an excessive desire, are [characteristics] of the disciples of Bilam [who said: “If Balak were to give me his house full of silver and gold” (Numbers 22:18) thus an evil eye, and also said regarding himself: “The words of the one who hears the sayings of God and knows the thoughts of the Most High” (ibid 24:16) — thus he had a haughty spirit, and he advised regarding the daughters of Moab (see ibid. 31:16) — thus showing his excessive desire]. What is the difference between the disciples of Abraham our father and the disciples of the wicked Bilam? The disciples of Abraham our father enjoy this world and inherit the World to Come as it is said: “That I may cause those that love Me to inherit substance, and that I may fill their treasuries” (Proverbs 8:21), while the disciples of the evil Bilam inherit Gehinnom and descend into the pit of destruction as it says: “But You O God will bring them down to the pit of destruction, men of blood and deceit will not live out their days, but, as for me, I Trust in You” (Psalms 55:24).

(20) Yehudah ben Teima says: Be bold as a leopard [to ask for explanations for

רבנו עובדיה מברטנורא

אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך: **רוח נמוכה**. ענוה יתירה. וכן מצינו אברהם אומר (שם יח) ואנכי עפר ואפר: **ונפש שפלה**. זהירות והפרישה מן התאוות. ומצינו זה באברהם (שם יב) הגה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את שעד עכשיו לא הכיר בה מרוב צניעות. ובבלעם אשכחן עין רעה שהיה יודע שהיה רע בעיני המקום שילך אצל בלק והיה הולך כדי ליטול שכר דכתיב (במדבר כב) אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב: **רוח גבוהה**. דאמר (שם כד) נאם שומע אמרי אל ויודע דעת עליון: **ונפש רחבה**. שאם לא היה רב התאוה לא היה יועץ להפקיר בנות מואב לזנות. ואמרו חכמים (סנהדרין קה, א) בלעם בועל אתונו היה: **להנחיל אוהבי יש**. אברהם אקרי אוהב דכתיב (ישעיה מא זרע אברהם אוהבי. יש בעוה"ב. ואוצרותיהם אמלא בעוה"ז: **אנשי דמים**. בלעם איקרי איש דמים שהפיל בעצתו כ"ד אלפים מישראל: **כ עז כנמר**. הנמר הזה נולד מן חזיר היער והלביאה

מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע. תלמידיו של אברהם אבינו, אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא, שנאמר (משלי ח), להנחיל אוהבי יש, ואצרותיהם אמלא. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, שנאמר (תהלים נה), ואתה אלהים תורידם לבאר שחת, אנשי דמים ומרמה לא יחצו מימהם, ואני אבטח בך: **כ יהודה בן תימא אומר**, הווי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ

that which is not understood], light as an eagle [never tiring of review], swift as a deer [to chase after mitzvot], and as strong as a lion [to subdue the evil inclination, utilize all the aforementioned traits], to do the will of our Father in Heaven. He used to say: The arrogant are destined to Gehinnom and the shame-faced for Gan Eden. May it be Your will O Lord

כְּצִבִי, וּגְבוּר כְּאַרְי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שְׁבִשְׁמַיִם. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַז פָּנִים לְגִיּהֶנָּם, וּבִשְׁת פָּנִים לְגַן עֵדֵן. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּבַנֶּה עֵירֶךָ בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ: כֹּא הוּא הָיָה אוֹמֵר, בֶּן חֲמִשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא, בֶּן עֶשְׂרִי לְמִשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת, בֶּן חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה לְתַלְמוּד, בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לְחֶפְזָה, בֶּן עֶשְׂרִים לְרְדוּף, בֶּן שְׁלֹשִׁים לְכַח, בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים

and Lord of our fathers [that just like you have bestowed upon us the virtue of being shame-faced], that Your city be rebuilt speedily in our days and give us our portion in Your Torah.

(21) He used to say: Five years old is the age for the study of Scripture [he studies that for five years], ten, for the study of Mishnah [who then studies that for five years], thirteen, for becoming [bar mitzvah and] subject to mitzvot, fifteen, for the study of Talmud [and then studies that for five years], eighteen, for the [bridal] canopy, twenty, for pursuing a living, thirty, for full strength [the Levites were eligible for the work of transporting and erecting the Tabernacle from the age of thirty], forty, for understanding [it took the Israelites forty years in the desert to fully understand that which they were taught by Moshe], fifty, for giving

רבנו עובדיה מברטנורא

כי בעת יחם האריות הלבאיה מכנסת ראשה בסבכי היער ונוהמת ותובעת את הזכר והחזיר שומע קולה ורובעה ונמר יוצא מבין שניהם ולפי שהוא ממזר הוא עז פנים אע"פ שאין בו גבורה כ"כ. אף אתה הוי עז ולא תתבייש לשאול מרבך מה שלא הבנת כאותה ששנינו לא הביישן למד: **וקל כנשר**. לחזור אחר למודך ולא תיגע כדכתיב (שם מ) יעלו אבר כנשרים ירדו ולא ייגעו: **רץ כצב**. לרדוף אחר המצות: **וגבור כארי**. לכבוש את יצרך מן העבירות: **עז פנים**. לפי שהעזות ניכר בפנים כדכתיב (משלי כא) העו איש רשע בפניו לפיכך נקרא עז פנים: **שתבנה עירך במהרה בימינו**. כלומר (יבמות עט, א) כשם שחונגתנו זאת המדה שסימן לזרע אברהם. ביישנים. רחמנים. וגומלי חסדים. כן יהי רצון שתבנה עירך: **כא בן חמש שנים למקרא**. מערל ילפינן דכתיב (ויקרא יט) שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים. שאבו מלמדו צורת האותיות והיכר הנקודות. ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו מכאן ואילך ספו ליה כתורא: **בן עשר למשנה**. שלומד מקרא חמש שנים. וחמש שנים משנה וחמש שנים גמרא. דאמר מר (חולין כד, א) כל תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים. שוב אינו רואה דכתיב (במדבר ח) זאת אשר ללויים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לצבוא צבא. שבא ולומד הלכות עבודה חמש שנים. ובן שלשים עובד: **בן שלש עשרה למצות**. דכתיב (שם ה) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם. וגבי שכם כתיב (בראשית לד) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ולוי באותו

counsel [we find that the Levites were exempted from physical labor at age fifty but were always available to advise and instruct others], sixty, for old age, seventy, for fullness of years [Scripture relates of David, at seventy, that he died **בשיבה טובה** (Chronicles, 1:29)] eighty, for strength [as it says:

לְעֶזְרָה, בֶּן שְׁשִׁים לְזִקְנָה, בֶּן שִׁבְעִים לְשִׁיבָה, בֶּן שְׁמוֹנִים לְגִבּוֹרָה, בֶּן תְּשַׁעִים לְשׁוּחַ, בֶּן מֵאָה כְּאֵלוֹ מֵת וְעֵבֶר וּבִטֵּל מִן הָעוֹלָם: כִּבּ בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר, הִפְךָ בָּהּ וְהִפְךָ בָּהּ, דְּכִלְאֵי בָּהּ. וּבָהּ תִּחְזִי, וְסִיב וּבְלָהּ בָּהּ, וּמִנָּה לֹא תִזְוַע, שְׂאִין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימְנָה. כִּג בֶּן הָאֵל הָאֵל אוֹמֵר, לְפֹם צַעֲרָא אֲגָרָא:

“The days of our years are seventy, or if by special strength, eighty years” (Psalms, 90:10), ninety, for being bent over, one hundred, is as if he were dead and ceased from the world.

(22) Ben Bag Bag says: Turn it [and delve in the Torah] over and over again [in your mind], for everything is contained in it. And look into it, and grow old and aged over it, and do not depart from it [saying, now that I have studied Torah I'll study other secular subjects, rather, one must study Torah even in his old age], for there is nothing better than it.

(23) Ben Heh Heh says: According to the hardship [suffered studying Torah and performing good deeds] is the reward.

רבנו עובדיה מברטנורא

פרק בן שלש עשרה שנה היה וקרי ליה איש: **בן שמונה עשרה לחופה**. י"ט אדם כתובים בפ' בראשית מן ויאמר אלהים נעשה אדם עד ויבן ה' אלהים את הצלע חד לגופיה פשו ליה י"ח לדרשה: **בן עשרים לרדוף**. אחר מוזנותיו לאחר שלמד מקרא משנה וגמרא ונשא אשה והוליד בנים צריך הוא לחזור ולבקש אחר מוזנות. פ"י אחר בן עשרים לרדוף אותו מן השמים ולהענישו על מעשיו. שאין ב"ד של מעלה מענישין פחות מבן עשרים: **בן שלשים לכה**. שהלויים היו מקימין את המשכן ומפרקין וטוענין את העגלות ונושאים בכתף מבן שלשים שנה ומעלה: **בן ארבעים לבינה**. שלאחר ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אמר להם משה (דברים כט) ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה: **בן חמשים לעצה**. שנאמר בלויים (במדבר ח) ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד ושרת את אחיו וגו'. ומזה השירות שיתן להם עצה: **בן ששים לזקנה**. דכתיב תבא בכלח אלי קבר. בכל"ח בגימטריא ששים: **בן שבעים לשיבה**. דכתיב בדוד (דה"א כט) וימת בשיבה טובה. וימי חייו היו שבעים שנה: **בן שמונים לגבורה**. דכתיב (תהלים צ) ואם בגבורות שמונים שנה: **בן תשעים לשוח**. הולך שחוח וכפוף. ויש אומרים לשון שוחה עמוקה: **כב הפך בה והפך בה**. בתורה: **רכולה בה**. שהכל תמצא בה: **וסיב ובלה בה**. גם עד זקנה ושיבה לא תעובנה: **ומינה לא תזוע**. שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת יונית שאין מותר ללמוד חכמת יונית אלא במקום שאסור להרהר בדברי תורה כגון בבית המרחץ. או בבית הכסא. כששאלו את רבי יהושע מהו ללמד אדם את בנו חכמת יונית אמר להם ילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה דהא כתיב והגית בו יומם ולילה: **כג לפום צערא אגרא**. כפי רוב הצער שאתה סובל בלמוד התורה ועשיית המצות. כן יהי שכרך מרובה: